TURUN YLIOPISTO

Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen lausunto sivistysvaliokunnalle Kulttuuripoliittisesta selonteosta

Sivistysvaliokunta on pyytänyt Tulevaisuuden tutkimuskeskukselta (Turun yliopisto) kirjallista lausuntoa Kulttuuripoliittisesta selonteosta (VNS 8/2024 vp, https://www.eduskunta.fi/pdf/VNS+8/2024). Tulevaisuuden tutkimuskeskus kiittää mahdollisuudesta esittää lausuntonsa ja toteaa seuraavaa:

Kulttuuripoliittisessa selonteossa nostetaan kärkinäkökulmaksi kulttuurin arvoketju. Sen myötä kulttuurin ammattimainen tuotanto, kulttuuriammattilaisten toimeentulo ja kulttuurin taloudellinen hyödyntäminen ja kuluttaminen ovat siinä keskeisinä näkökulmina. Selonteossa nähdään sukupolviajattelu kulttuuripolitiikan olennaisena osana ja kulttuuripolitiikan tavoitteeksi määritellään (sivu 11):

- "taiteen ja kulttuurin luomiseen sekä niihin osallistumiseen perustuvan demokraattisen yhteiskunnan vahvistaminen sekä
- ekologisesti, sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti kestävän tulevaisuuden rakentaminen."

Tulevaisuudentutkimuksen näkökulmasta ja yllä mainittujen seikkojen perusteella tässä lausunnossa keskitytään tarkastelemaan selontekoa **sukupolviajattelun, erityisesti tulevien sukupolvien, sekä kestävän tulevaisuuden rakentamisen näkökulmista. Niitä katsotaan ja arvioidaan 1) selonteon painopisteeksi valitun ammattimaisen kulttuurituotannon näkökulmasta ja 2) suhteessa kulttuuriin ja kulttuuriperintöön ihmisyyden osana ja sivistyksenä kulttuuripolitiikan ytimessä.**

Suosituksiksi esitämme lausuntomme pohjalta:

1) Kulttuuri- ja luovien alojen ammattimaisen, taloudellisen toiminnan jäsentämistä arvoketjun sijasta **ekosysteeminä**
2) **Vastuullisen liiketoiminnan** eli ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillitsemisen ja ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin tukemisen tavoitteiden eksplisiittistä sisällyttämistä kulttuuri- ja luovien alojen taloudellisen toiminnan ekosysteemiin
3) **Kulttuuriperinnön hyödyntämisen eettisten ongelmien huomioimista** kaikessa kulttuuri- ja luovien alojen taloudellisessa toiminnassa ja alueiden imagojen luomisessa
4) **Kulttuurisen kestävyysmurroksen** määrittämistä sen tieteellisen määritelmän mukaisesti kestävyysmurroksen eli ekologisen kestävyyden saavuttamiseksi kulttuurisin keinoin
5) **Ihmisten aktiivisen kulttuurisen toimijuuden ja sivistyksen** tukemisen sisällyttämistä kulttuuripoliittisiin tavoitteisiin ja toimenpiteisiin mukaan lukien kulttuurisen kestävyysmurroksen tavoittelu halukkaiden kesken yhteisvoimin

1) Ammattimainen kulttuurituotanto

Kulttuuri- ja luovien alojen ekosysteemi

Kulttuuri- ja luovien alojen ammattimaisen toiminnan heikko arvostus sekä toimeentulon epävarmuus ja sirpaleisuus nostetaan selonteossa (s. 17–18 ja tausta-aineisto) aiheellisesti esille seikkoina, joihin sillä haetaan ratkaisuja. Tästä näkökulmasta **on hyvä, että kulttuurin taloudellisen hyödyntämisen vahvistamiseen kiinnitetään selonteossa huomiota**. Tämä jäsennetään selonteossa kulttuurin arvoketjuksi.

Selonteossa arvoketju rakennetaan kulttuuriperinnön, tiedon ja luovuuden varaan. Niistä kasvaa selonteon mukaan kulttuurituotanto, jakelu, markkinointi, kulutus, käyttö, tulkinta ja arvostus tässä järjestyksessä (s. 12). Nämä näyttäytyvät selonteon tekstissä ihmisistä irrallisina. **Ihmisten roolina on kapeasti joko 1) ammattimainen toiminta kulttuuri- ja luovilla aloilla tai 2) kohteena oleminen kulttuuria käyttämällä ja kuluttamalla sekä arvostamalla kulttuurituotteita.** Tekstistä puuttuu laajempi näkemys ihmisistä kaikkiaan aktiivisina ja vuorovaikutteisina toimijoina kulttuuri- ja luovien alojen taloudellisen aktiivisuuden ja liiketoiminnan ekosysteemissä. **Näin ekosysteemin potentiaalinen tuki näiden alojen taloudelliselle toiminnalle jää puuttumaan.**

Ekosysteemiajattelu voisi tehdä näkyväksi useita kulttuuri- ja luovien alojen perustaa ja liiketoimintaa yhtäaikaisesti tukevia ilmiöitä, joita ovat esimerkiksi:

1) **vapaaehtoistyön monin paikoin välttämätön tapahtumatuotannon** tuki esimerkiksi urheiluseurojen avustavina toimintoina, yksityisasuntojen tapahtuma-aikaisena, rajoitettuna majoituskäyttönä tai lukio-opetukseen liitetyn kulttuurifestivaalin avustamisena;
2) **kulttuurituotteiden sisällön jatkuva ja rikastava dialogi ekosysteemissä elävien ihmisten kanssa**, jonka myötä näkyväksi tulisi kulttuurisen moninäkökulmaisuuden kyky hioa kulttuurituotteiden sisältöjä puhuttelemaan vahvemmin ihmisiä ja auttamaan heitä katsomaan uusin silmin omaa elämänympäristöään;
3) **ihmisten aktiivinen ja innoittava osallistuminen kulttuuriin ja luovuuteen**, joka heidän kauttaan voisi levitä kulttuuri- ja luovien alojen ulkopuolelle yhteiskuntaan tukemaan myös muiden, kuin kulttuuri- ja luovien alojen toimintaa.

Sukupolviajattelua selonteossa edustaa **lasten ja nuorten kulttuuri-, luku-, kieli- ja mediataitoihin kasvattaminen** (s. 25). Nuorilta on myös kerätty some-kampanjalla ideoita kulttuuripolitiikasta ja sen tulevaisuudesta. Toisin kuin aikuiset, **nuoret mainitaan selonteossa aktiivisina kulttuuritoimijoina.** Näkökulmana on kuitenkin vahvasti **heidän tukemisensa tuleviksi kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaisiksi**, mille selonteossa annetaan kulttuuripoliittinen tuki (s. 44), **eikä ekosysteemiajattelua näy suhteessa heihinkään.** Lisäksi ajatus kulttuurista ymmärryksen välittäjänä menneestä tulevaisuuteen (s. 26) ja kulttuurista muutosvoimana viittaa selonteossa tulevaisuuteen eli tulevien sukupolvien maailmaan.

Kulttuuri- ja luovien alojen vastuullinen liiketoiminta

Kulttuurinen muutosvoima on selonteossa esillä useassa kohdassa. Näkyvissä on ajatus siitä, että se **tuottaa automaattisesti hallitun kulttuurisen murroksen, joka lisää ihmisten ja luonnon hyvinvointia** (s. 34). **Tämä ei pidä paikkaansa.**

> *Kulttuurin muutosvoima perustuu siihen, että kulttuurin muutosta on mahdotonta estää. Samalla kuitenkin se on vailla mitään erityistä suuntaa. Sen voima on paradoksaalista. Ilman kulttuurista muutosvoimaa tulevaisuustietoisuus ja kestävyysmurros eivät voi toteutua. Mutta **kulttuurinen muutosvoima ei takaa muutosta kohti kestävää kehitystä** millään sen ulottuvuudella, ei kulttuurisella, sosiaalisella, taloudellisella eikä ekologisella.*

Jotta **kulttuuri- ja luovien alojen toiminta** rakentaisi kestävää tulevaisuutta, **arvoketjun (s. 12 kuvio ja tekstissä kauttaaltaan) – tai paremmin kulttuuri- ja luovien alojen ekosysteemin – tulisi itsessään sisältää vastuullisen liiketoiminnan eli ilmastonmuutoksen ja luontokadon hillitsemisen ja ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin tukemisen tavoitteet.** Tämä koskee kaikkea liiketoimintaa, eivätkä kulttuuri- ja luovat alat ole tästä poikkeus. Näkyväksi on myös tehtävä **aineettomien kulttuurituotteiden vaikutukset esimerkiksi energian käyttöön ja tuotteiden aineellisiin ympäristöihin.**

4) Kulttuuri ja kulttuuriperintö ihmisyyden osana ja sivistyksenä kulttuuripolitiikan ytimessä

Kulttuuri- ja luovien alojen eettiset ongelmat

Selonteossa kulttuuria katsotaan läpäisevästi kulttuuri- ja luovien alojen tuotannon ja tuotteiden näkökulmasta. **Kulttuuri on kuitenkin perustaltaan jokaisen ihmisen omaehtoista ymmärrystä maailmasta ja aktiivista, tulevaisuutta rakentavaa toimintaa osana luontoa ja ihmistekoista materiaalista maailmaa yhdessä toisten ihmisten kanssa, eli aineetonta, elävää kulttuuriperintöä**. Se on erottamaton osa jokaista, omaa elämäänsä elävää ihmistä. Sivistys nojaa tähän. **Tämä kulttuuripolitiikan ydin ei saa selonteossa tukea.**

> *Kulttuurituotanto ammentaa ihmiselämästä ja luonnosta ja muuttaa löytämänsä kaupalliseksi. Osin ihmisten tiedot ja taidot ovat heidän oman elinkeinonsa osaa tai muodostavat sen, kuten kulttuuri- ja luovien alojen ammattilaisten taiteen tekemisen taidot. Sille selonteossa on tuki. Osin kulttuurituotannossa käytetään toisten ihmisten kulttuurista pääomaa, taitoja ja niiden tuotteita eli eri yhteisöjen kulttuuriperintöä. Siihen liittyy monia eettisiä ongelmia.* ***Tätä, laajempaa, aktiivista, toimijoista kumpuavaa kulttuurin olemassaolon tapaa selonteossa ei huomioida, jolloin myös siihen liittyvät eettiset ongelmat sivuutetaan.***

Aineeton kulttuuriperintö on elävässä muodossa olemassa ainoastaan elävissä ihmisissä. Siitä muodostuvat paikalliset, maailmankatsomuksia ja sosiaalisia suhteita heijastavat taidot, tavat, juhlat, rituaalit ja karnevaalit. Niitä **hyödynnetään matkailussa ja alueellisten identiteettien kiteyttämisessä** alueiden ja niiden myyntituotteiden tueksi. **Näissä tilanteissa matkailupaikkakunnat ja niissä elävät ihmiset muodostuvat kulutettaviksi kohteiksi.**

Eettiset ongelmat ja niiden ratkaisut kiteytyvät silloin neljään asiaan:

1) ihmisillä tulee olla **oikeus osallistua oman kotialueensa kulttuuriperinnön ja identiteetin määrittämiseen**, tämä mahdollisuus ei voi olla yksinomaan kaupallisilla toimijoilla;
2) ihmisillä tulee olla **oikeus yksityisyyteen matkailukohteissa sekä yksilöinä että yhteisöinä** ja heillä tulee halutessaan olla oikeus olla kulttuuriperinnön ulkopuolella;
3) kun yhteisöjen kulttuuriperintöä myydään, niihin kuuluvilla ihmisillä tulee olla **oikeus saada itselleen hyötyä**, vaikka he eivät työskentelisi kulttuuri- ja luovilla aloilla tai matkailussa;
4) **kenelläkään ei ole oikeutta hyödyntää toisten ihmisten kulttuuriperintöä** identiteettinsä tai kulttuurituotantonsa osaksi.

Näitä asioita ei käsitellä kulttuuripoliittisessa selonteossa ollenkaan, mikä on vakava puute.

Kulttuurinen kestävyysmurros ja kulttuurinen osallistuminen

Kun kulttuuria tarkastellaan ihmiselämänä menneestä kohtia tulevaisuutta, **kulttuurinen kestävyysmurros (s. 55–56) on välttämätön, jotta selonteon keskeiset tavoitteet eli tulevien sukupolvien ja kestävän kehityksen kaikkien neljän eri ulottuvuuden huomioiminen toteutuvat**. Kulttuurista kestävyysmurrosta tarvitaan tulevien sukupolvien hyvän elämän ja ihmisten ja luonnon hyvinvoinnin turvaamiseksi.

Kulttuurinen kestävyysmurros tarkoittaa kestävyysmurroksen eli ekologisen kestävyyden saavuttamista kulttuurisin keinoin. Tämä merkitys on selonteossa hämärtynyt, kun ekologista kestävyyttä ei mainita kulttuurisen kestävyysmurroksen ensisijaiseksi tavoitteeksi. Kulttuurin tai kulttuuri- ja luovien alojen

tukeminen ei itsessään ole kulttuurisen kestävyysmurroksen tukemista, jollei sille aseteta luonnon hyvinvoinnin ja ihmisten eettisen kohtelun ja hyvinvoinnin reunaehtoja.

Ihmisten aktiivisen kulttuurisen osallisuuden ja toimijuuden kannalta **yhteiskunnassa tulisi olla kaikille halukkaille tarjolla mahdollisuuksia rakentaa yhdessä kulttuurista kestävyysmurrosta**. Tätä on mahdollista tehdä aineettoman kulttuuriperinnön avulla silloin, kun sen avulla tavoitellaan murrosta kohti ekologisesti kestävää maailmaa ja ihmisten ja luonnon hyvinvointia. Tällaista aineetonta kulttuuriperintöä kutsutaan **tulevaisuusperinnöksi**. Selonteosta puuttuu näkemys ihmisistä aktiivisina kulttuurisina toimijoina ja sen myötä myös **kulttuurisen kestävyysmurroksen rakentamisen mahdollisuuden tarjoaminen ihmisille puuttuu selonteosta kokonaan**.

5) Lopuksi

Laaja kulttuurinen osallisuus ja toimijuus puuttuvat selonteosta sekä ammattimaisen kulttuurituotannon ekosysteemin tukena että ihmisten osallistumisena ja itsemäärittämisoikeutena kulttuurisina toimijoina suhteessa kulttuuriperintöön ja sivistykseen. Kaikki kulttuuri- ja luovien alojen toiminta on riippuvaista näistä.

Turussa, 17.3.2025

Katriina Siivonen
Dosentti, FT, vanhempi yliopistonlehtori
Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto

Kirjallisuutta

De Bernard, M. & Comunian, R. & Gross, J. (2022) Cultural and creative ecosystems: a review of theories and methods, towards a new research agenda. *Cultural Trends*, 31(4), 332–353.

Luonila, M. & Karttunen, S. (2024) We made it! The value of volunteering for festivals. Teoksessa Mair, J. & Aktaş, G. & Kozak, M. (eds.) *International Case Studies in Event Management*. Routledge: London & New York.

Pyykkönen, Miikka & De Beukelaer, Christiaan (2025) What is the role of creative industries in the Anthropocene? An argument for planetary cultural policy. Poetics 109, 101971, https://doi.org/10.1016/j.poetic.2025.101971

Siivonen, Katriina (2022) Tulevaisuusperintö kulttuurisen kestävyysmurroksen välineenä. Teoksessa Hanna-Kaisa Aalto, Katariina Heikkilä, Pasi Keski-Pukkila, Maija Mäki, & Markus Pöllänen (toim.), *Tulevaisuudentutkimus tutuksi – Perusteita ja menetelmiä*. Tulevaisuudentutkimuksen Verkostoakatemian julkaisuja 1/2022. Turku: Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto, 444–458. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-563-1

Siivonen, Katriina (2003) Mikä on kulttuurisesti kestävää? Kulttuuri arkisena vuorovaikutuksena ja matkailutuotteena. *Kulttuurintutkimus* 20(2003):2., 9–15.

Siivonen, Katriina & Cantell, Hannele & Ihanainen-Rokio, Outi & Kurenlahti, Mikko & Laakso, Senja & Latvala-Harvilahti, Pauliina & Pietikäinen, Janna & Salonen, Arto O. (2022) Kestävyysmurroksen keinot. Teoksessa Tarja Halonen, Kaisa Korhonen-Kurki, Jari Niemelä & Janna Pietikäinen (toim.), *Kestävyyden avaimet. Kestävyystieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteiseloon.* Helsinki: Gaudeamus, 199–236.